

Moskou St. Petersburg

NELLES

GIDS

NIEUW met actuele reistips

Foto: Gregor M. Schmid

Koepels, kvas en kaviaar • Barnsteen als tapijt
GUM: waar de roebel rolt

Nelles Verlag

met extra
HOTELLIJST
en talrijke
DETAILKAARTEN

Metro Moskou	58
Groot-Moskou	59
Kremlin	64
Rondom het Rode Plein	70
Boulevardring / Zamoskvoretsje	84/85
Gorkipark / Mussenbergen	97
Nieuw Maagdenklooster	99
Kolomenskoje	104
Ostankino	108
Gouden Ring	126
Metro St. Petersburg	146
St. Petersburg overzicht	148
St. Petersburg – Historisch centrum	150/151
Hermitage	154/155
Westelijk St. Petersburg	178
Petrogradse zijde.	190
Peter en Paul-vesting	192
Oostelijk St. Petersburg.	196
Moskouse prospekt	200
Excursies vanuit St. Petersburg	219
Peterhof.	220
Oranienbaum.	223
Tsarskoje Selo	225

LEGENDA

★★	topattractie (op de kaart) (in de tekst)		de geel gemarkeerde namen worden in de tekst vermeld		staatsgrens
★	bezienswaardigheid (op de kaart) (in de tekst)		internationale luchthaven / nationale luchthaven		autosnelweg
8	oriëntatienummer in tekst en op kaart		UNESCO werelderfgoed		grote verkeersweg
8 8	oriëntatienummer in tekst en op plattegrond		wegnummer		verharde hoofdweg
8	oriëntatienummer in tekst en op plan		informatiecentrum		gewone weg
	openbaar / belangrijk gebouw, monument		kerk, kapel, kerkhof		secundaire weg
	hotel, restaurant		uitkijkpunt		spoor
	winkelcentrum, markt		parkeerplaats, ambassade		afstand in kilometers
			post, hospitaal		veerboot met aanlegsteiger
			synagoge, moskee		metro met station
			voetgangerszone		

COLOFON: Nelles Gids: Moskou / St. Petersburg

All rights reserved

© Nelles® Verlag GmbH, 81379 München, Machtlfinger Str. 11

Info@Nelles.com, www.Nelles.com

Druk 2013

ISBN 978-3-86574-405-0

Licentieovereenkomst: Onderwerp van de gebruikersovereenkomst zijn de door Nelles Verlag GmbH gepubliceerde digitale reisgidsen "Nelles Gids". Nelles Verlag GmbH verleent alleen aan eindklanten toestemming voor het gebruik van de "Nelles Gids". Nelles Verlag GmbH verleent de gebruiker een niet-exclusief en beperkt recht op het gebruik van de "Nelles Gids". De gebruikers hebben het recht om een digitale kopie van de gewenste reisgids te downloaden, een elektronische kopie daarvan als back-up op te slaan en, voor zover door Nelles Verlag GmbH ter beschikking gesteld, een exemplaar daarvan uit te printen en daarvan twee kopieën te maken. Elk ander gebruik is slechts toegestaan met schriftelijke toestemming van Nelles Verlag GmbH. Indien de gebruiker in strijd handelt met deze licentieovereenkomst, is hij verplicht om, ongeacht de aanspraak op eventuele verdere schadevergoeding, een contractuele boete te betalen voor elke opzettelijke schending van deze overeenkomst. De gebruiker wordt erover geïnformeerd dat het bedrijf Nelles Verlag GmbH ter bescherming van de "Nelles Gids" technische maatregelen heeft genomen. De gebruiker is niet gerechtigd de technische beschermingsmaatregelen te omzeilen zonder de toestemming van Nelles Verlag GmbH. De door Nelles Verlag GmbH toegevoegde auteursrechtvermeldingen, referenties en merknamen mogen door de gebruiker niet worden gewijzigd noch mogen zij worden verwijderd.

Disclaimer: Alle informatie in de "Nelles Gids" wordt door het team van Nelles Verlag GmbH zorgvuldig onderzocht en geactualiseerd en, waar mogelijk, gecontroleerd op nauwkeurigheid. Ondanks zorgvuldig onderzoek is het mogelijk dat de informatie in de "Nelles Gids" niet of niet meer relevant is. Nelles Verlag GmbH kan dus evenmin als het team van de "Nelles Gids" aansprakelijk worden gesteld voor de volledigheid en juistheid van de in de "Nelles Gids" aangeboden informatie. Nelles Verlag GmbH en het team van de "Nelles Gids" kunnen in het bijzonder niet aansprakelijk worden gesteld voor schade, ongemak of tekortkomingen, letsel of andere gevolgen, voortvloeiend uit de informatie in de "Nelles Gids". Deze disclaimer geldt echter niet voor schade die voortvloeit uit schade aan leven, lichaam of gezondheid, gebaseerd op een nalatig plichtsverzuim door Nelles Verlag GmbH of een opzettelijk of nalatig plichtsverzuim door een wettelijke vertegenwoordiger of agent van Nelles Verlag GmbH. Op dezelfde wijze geldt deze disclaimer niet voor andere schade die voortvloeit uit een grof nalatig plichtsverzuim door Nelles Verlag GmbH of een opzettelijk of grof nalatig plichtsverzuim door een wettelijke vertegenwoordiger of agent van Nelles GmbH. Nelles Verlag GmbH is niet verantwoordelijk voor de beschikbaarheid van haar diensten.

Bij de hyperlinks en advertenties gaat het om inhoud die afkomstig is uit externe bronnen, waarvoor geen aansprakelijkheid is verschuldigd. Nelles Verlag GmbH distantiëert zich uitdrukkelijk van de inhoud van de gelinkte websites. In geen geval is Nelles Verlag GmbH aansprakelijk voor enige directe, indirecte, bijzondere of andere schade die voortvloeit uit het gebruik van een gelinkte website.

Lijst van kaarten	2
Colofon / Legenda / Voorbehoud	4

1 GESCHIEDENIS EN CULTUUR

Geschiedenis in vogelvlucht	12
Russische geschiedenis en cultuur	15

MOSKOU

Moskous Hoogtepunten / Voorproefje	56
--	----

2 DE MOSKOUSE BINNENSTAD

De metro	61
Kremlin	63
Rode Plein	70
Kitajgorod	74
Van het Manegeplein naar het Bolsjoj-theater	76
Loebjankaplein, Nieuwe Plein, Oude Plein	79
INFO: Restaurants, bezienswaardigheden	81

3 BOULEVARDS EN MUSEA

Tverskaja oelitsa en Poesjkinplein	83
Bolsjaja Nikitskaja oelitsa	84
Arbat / Moscow City	86
Poesjkinmuseum voor Beeldende Kunst	87
Zamenskvoetsje	89
Tretjakovgalerie	90
Over de Moskva	91
INFO: Restaurants, bezienswaardigheden	93

4 AAN DE OEVERS VAN DE MOSKVA

Gorkipark	95
Mussenbergen	96
Nieuw Maagdenklooster en Nieuwe Kerkhof	98
Andronikovklooster en Andrej Roeblov-museum	103
Kolomenskoje	104
Tentoonstellingscentrum en slot Ostankino	107
INFO: Restaurants, bezienswaardigheden	111

5 THEMA'S MOSKOU

Shoppen in Moskou	114
INFO: Warenhuizen / Winkels / Markten	115
Moskous circus	116
Moskou bij avond	118
INFO: Theater / Circus / Ballet / Restaurants / Bars / Clubs	121

6 DE GOUDEN RING

Sergijev Posad	125
Vladimir	129
Soezdal	131
Pereslavl-Zalesski	133
Rostov Veliki	135
Jaroslavl	137
<i>INFO: Restaurants, bezienswaardigheden</i>	139

SINT PETERSBURG

Hoogtepunten / Voorproefje	144
--------------------------------------	-----

7 ST. PETERSBURG

Admiraliteit	147
St. Izaäkkathedraal en Izaäklein	147
Paleisplein	153
Hermitage	153
Tussen Winterkanaal en Fontanka	160
Plein der Kunsten / Russisch Museum	164
Gribojedovkanaal	166
Nevski prospekt	168
Westelijke Binnenstad	177
Joesoepov-paleis	182
Vasili-eiland	186
Petrogradse zijde	190
Peter en Paul-vesting	191
Kronverk en Alexanderpark	194
Oostelijke Binnenstad / Aleksandr-Nevskiklooster	195
Taurisch Paleis	197
Smolny-klooster	198
Hooiplein	199
Moskouse prospekt	200
<i>INFO: bezienswaardigheden / Feesten en festivals</i>	202-203

8 THEMA'S ST. PETERSBURG

St. Petersburg bij avond	205
<i>INFO: Theater / Opera / Livemuziek/ Bars / Clubs</i>	207
Shoppen in St. Petersburg	208
<i>INFO: Warenhuizen / Winkels / Markten</i>	209
Keuken en restaurants	210
<i>INFO: Restaurants</i>	211
Het literaire St. Petersburg	212

9 RONDOM ST. PETERSBURG

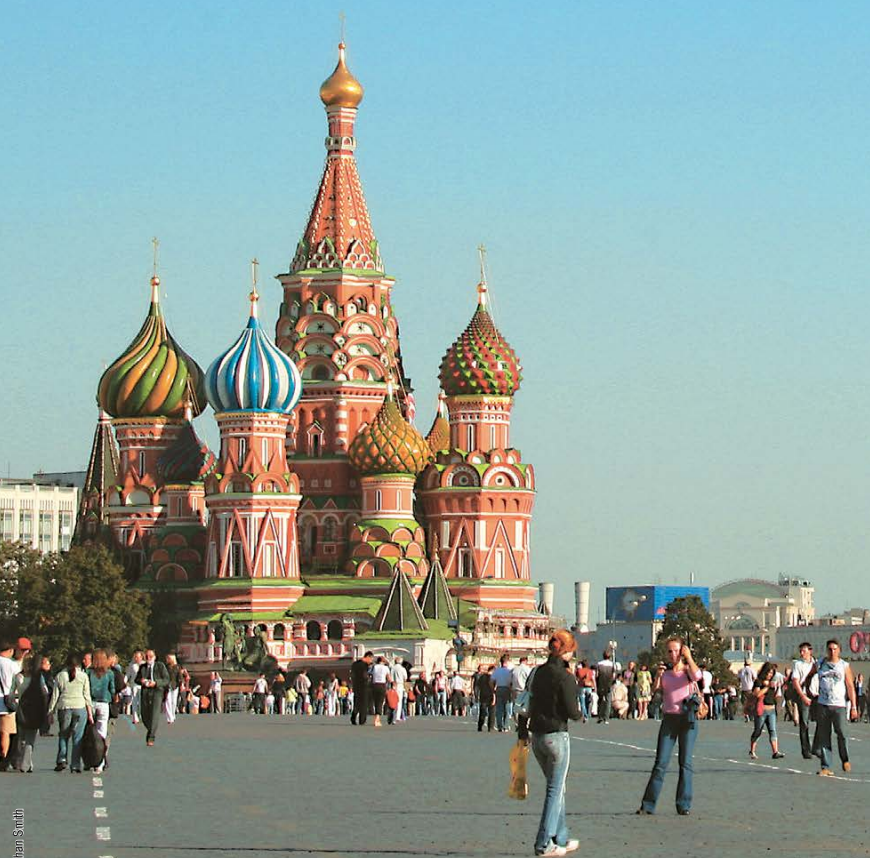
Peterhof	219
Oranienbaum (Lomonosov)	223
Kronstadt (Kronsjtadt)	224
Tsarskoje Selo	225
Pavlovsk	228
Gatsjina	229
Repino / Cruise van het Ladoga- naar het Onegameer	230
INFO: Uitstapjes vanuit St. Petersburg	231

10 THEMA'S

De hemel op aarde	234
Kerken en iconen	236
Boottocht van Moskou naar St. Petersburg	238

11 PRAKTISCHE TIPS

Voorbereidingen	240
Ligging / klimaat Moskou	240
Ligging / klimaat St. Petersburg	240
Reisperiode / festivals en feesten	240
Douane / Tijdsverschil / Valuta	241
Visum	242
Reizen naar / in Rusland	243
Met het vliegtuig	243
Met de trein	243
Met de auto	243
Met de boot	244
Openbaar vervoer / Rondleidingen in de stad	244
Praktische Tips	245
Autoverhuur	245
Criminaliteit	245
Elektriciteit	246
Fooien / Fotograferen	246
Gezondheid	246
Inlichtingen / Media	246
Openingstijden	246
Prijsniveau	246
Telecommunicatie	247
Adressen	247
Ambassades / consulaten	247
Internet	247
Taal	248
Cyrillisch alfabet	248
Kleine taalgids	248
Auteurs	249
Register	251
Accommodatie	257

1147 Moskou voor het eerst genoemd, bezit alleen een houten vesting.

1237 Het Mongolenleger onder leiding van Batoe Khan neemt Moskou in.

1328 Ivan I wordt door de Mongoolse Groot-Khan tot grootvorst benoemd en verlegt zijn residentie van Vladimir naar Moskou. Ook de metropoliet (kerkelijke stadhouder van de patriarch van Byzantium) vestigt zich in Moskou. Er wonen 30.000 mensen in de stad.

1380 Ivans zoon Dimitri verslaat de 'Gouden Horde' der Mongolen op het Koelikovoveld.

1462-1505 Heerschappij van Ivan III. Hij bevrijdt Rusland definitief van het juk van de 'Gouden Horde' en wordt de grondlegger van het moderne Russische staatswezen. Door zijn huwelijk met Sofia, de nicht van de laatste Byzantijnse keizer, zorgt hij ervoor dat Moskou het nieuwe centrum van het orthodoxe christendom wordt. Onder Ivan III krijgt het Kremlin deels zijn huidige uiterlijk.

1547-1584 Onder Ivan IV (de Verschrikkelijke) wordt het Russische rijk uitgebreid tot aan de Oeral en de Kaspische Zee. Ivans gruweldaden jegens zijn vijanden storten Rusland in een binnenlandse politieke crisis.

1584-1612 'Tijd der Troebelen'. Kortstondige Poolse overheersing.

1612 Het Russische leger verdrijft de Polen; de 16-jarige Michail Romanov wordt tot tsaar gekozen. Er wordt driftig gebouwd.

1671 Een volksopstand o.l.v. Stenka Razin wordt neergeslagen, Razin terechtgesteld.

1689-1725 Heerschappij van Peter I (Peter de Grote). Hij hervormt Rusland. In 1712 maakt hij het in 1703 gestichte St. Petersburg hoofdstad.

1727 Peter II wordt tsaar; hij laat het hof terugverhuizen naar Moskou.

1732 Tsarina Anna I bepaalt opnieuw dat St. Petersburg de hoofdstad wordt.

1755 Oprichting van de Lomonosov-universiteit (Moskou).

1762-1796 Heerschappij van Catharina II (de Grote).

1773-1775 Een grote boeren- en kozakkenopstand wordt bloedig neergeslagen.

1812 Napoleon bezet Moskou. Een brand verwoest driekwart van de stad. Russische troepen verslaan de armee van Napoleon.

1819 Stichting universiteit St. Petersburg.

1825 Alexander I sterft. Onduidelijkheid over zijn opvolging leidt tot een samenzwering van adellijke officieren. De aanvoerders van de zgn. Dekabristen worden terechtgesteld, ruim 100 edellieden naar Siberië verbannen.

1851 De spoorlijn Moskou – St. Petersburg wordt in gebruik genomen.

1855-1881 Industrialisatie en economische opbloei, maar ook sociale conflicten. Alexander II sterft op 1 maart 1881 bij een bom-aanslag.

1895 Lenin sticht in St. Petersburg de Bond

Foto: Archiv für Kunst und Geschichte, Berlin

Catharina II maakte van Rusland een Europese grootmacht; in Moskou liet ze wegen plaveien en een drinkwaterleiding aanleggen.

voor de Bevrijding van de Arbeid.

1914 De Eerste Wereldoorlog breekt uit. St. Petersburg gaat Petrograd heten.

1917 Een algemene staking breidt zich uit tot de Februarirevolutie. Nicolaas II treedt af, Eerste Provisorische Regering gevormd. In zijn 'April-thesen' roept Lenin op tot ten val brengen van regering. Op 25 oktober (7 november) bestorming Winterpaleis, raad van volkscommissarissen neemt macht over.

1921 Lenins Nieuwe Economische Politiek bewerkstelligt economische opbloei.

1923 Moskou wordt de hoofdstad van de Unie der Socialistische Sovjetrepublieken (USSR).

1924 Lenin sterft; Petrograd heet nu Leningrad. Eerste zuiveringsacties onder Stalin.

1931-1953 Stalin-dictatuur. Miljoenen Sovjetburgers sterven in kampen en gevangnissen. **1941** Op 22 juni begint de aanval van Duitse troepen op Leningrad en daarmee een blokkade van 900 dagen; 640.000

1980 De Olympische Spelen in Moskou worden door de westerse staten geboycot uit protest tegen de Afghanistan-oorlog.

1985 Michail Gorbatsjovs politiek van de perestrojka (hervorming) staat aan de basis van de ineensorting van het Oostblok.

1990 De historische binnenstad van St. Petersburg wordt Unesco-werelderfgoed.

1991 Militaire coup. Aan het eind van het jaar treedt Gorbatsjov terug, Boris Jeltsin wordt zijn opvolger. Leningrad heet weer St. Petersburg.

v.a. 1992 Machtsstrijd en burgeroorlogen teisteren de vroegere sovjetrepublieken.

1994 De oorlog in Tsjetsjenië begint.

2000 De Petersburger Vladimir Poetin wordt president. Democratische grondrechten en persvrijheid worden ingeperkt.

1999-2004 Terreuraanslagen van Tsjetsjeense rebellen teisteren Moskou.

2003 Inwijding van de gereconstrueerde barnsteenkamer in het Catharinapaleis.

2005 Eerste steen voor de 448 m hoge Federacija-toren (Moscow City).

2006 Huurmoord op de kritische journaliste Anna Politkovskaja, gifmoord op Poetincriticus Aleksandr Litvinenko.

2007 Joeri Loesjkov aanvaardt vijfde ambtsperiode als burgemeester van Moskou.

2008 Regeringswisseling: De Petersburger Dimitri Medvedev wordt president, Poetin heeft als premier echter nog altijd veel invloed. Nieuwe luxetrein-verbinding ('Grote Expres') tussen St. Petersburg en Moskou.

2009 Advocaat Stanislav Markelov, criticus van het regime, neergeschoten. Kirill, wordt gekozen tot 16de Moskouse patriarch.

2010 In augustus gaat Moskou gebukt onder de grootste hittegolf in de geschiedenis; het achterland wordt geteisterd door bosbranden. Moskous burgemeester Loesjkov wordt uit zijn ambt gezet. Kremlincriticus en voormalige oliemagnaat Chodorovski krijgt nog eens 6 jaar gevangenisstraf. Conflict om de geplande 400 m hoge wolkenkrabber van het aardgasconcern Gazprom, die uiteindelijk niet in het historische centrum van St. Petersburg wordt gebouwd.

2011 Terroristische aanslag op de Moskouse luchthaven Domodedovo.

2012 Poetin wordt weer president.

Foto: Ruhngas AG

De in 1941 door Duitse soldaten gedemonsteerde barnsteenkamer uit het Catharinapaleis in Tsarskoje Selo werd in 2003 in gereconstrueerde vorm ingewijd.

mensen sterven. De Duitsers brengen de barnsteenkamer van het Catharinapaleis naar Königsberg.

1944 Op 27 januari wordt Leningrad bevrijd. De legendarische barnsteenkamer 'verdwijnt' bij vervoer uit Königsberg.

1953-1964 Na Stalins dood regeert Nikita Chroesjtsjov. Begin van de destalinisatie.

1961 Joeri Gagarin onderneemt als eerste mens een ruimtevlucht.

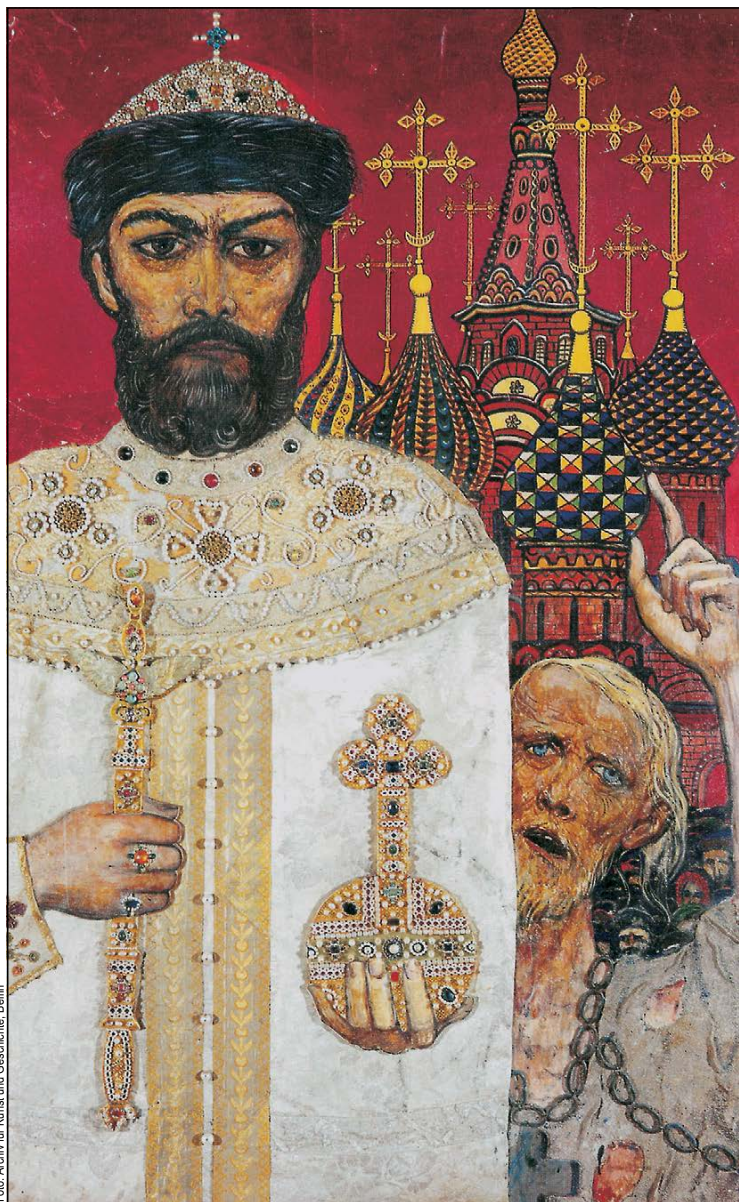

Foto: Archiv für Kunst und Geschichte, Berlin

GESCHIEDENIS EN CULTUUR

Het begin van Rusland

Lang voor er sprake was van 'Russen', ten tijde van Herodotus, doorkruisten steppevolken als de Scythen en de Sarmaten de vlakten van het huidige Rusland. Tussen 200 en 375 vestigden zich de uit Scandinavië opdrinkende Goten in het gebied tussen de Weichsel en de Krim; zij werden in de 4de eeuw door de Hunnen, de veroorzakers van de Europese volksverhuizing verdreven.

In de mengeling van volken doken in de 6de en 7de eeuw de Slaven op, wier herkomst tot op heden onverklaard is gebleven en die in talrijke stammen kunnen worden onderverdeeld. Zij vestigden zich in de uitgestrekte, bosrijke ruimte tussen Novgorod en de Zwarte Zee, waarbij de eindeloze steppegebieden in het oosten een soort 'open grens' vormden.

Zeker weten we alleen wanneer de 'Oost-Slaven' 'Russen' werden, namelijk rond het midden van de 9de eeuw. Toen werd het gebied tussen de Finse Golf en de Zwarte Zee een soort doorgangszone voor handel en verkeer tussen Scandinavië en Byzantium, de toenmalige wereldhoofdstad. Langs de noord-zuidwaterwegen drongen vanuit de Oostzee de Varjagen, Noormannen uit Zweden, als oorlogszuchtige kooplieden in zuidoostelijke richting op, om de 'Grote Weg' naar Byzantium veilig te stellen en zo een nieuw, reusachtig handelsgebied te ontsluiten. Zij richtten met dat doel steunpunten op en maakten de Oost-Slaven en de Fins-Oegrische en Baltische stammen schatplichtig.

Pagina 8/9: het Rode Plein in Moskou met de Basiliuskathedraal en de Verlosserstoren. Pagina 10/11: het Winterpaleis en de St. Izaäkkathedraal vanuit de Neva (St. Petersburg). Links: tsaar Boris Godoenov op een schilderij van J. Glazoenov.

De belangrijkste Varjagen-leider was de legendarische Roerik, die in 862 Novgorod en in 879 Kiev stichtte, waaromheen de eerste 'Russische' vorstendommen ontstonden. Uit de tijd van Roerik stamt ook de benaming 'Roes' voor een etnische versmelting van Varjagen, Oost-Slaven en Fins-Oegrische stammen. Als stichter van de tot 1598 heersende dynastie der Roerikiden geldt echter Roeriks opvolger Oleg (879-912), die de Varjagen-vorstendommen Novgorod en Kiev verenigde en zo het 'Rijk van Kiev' stichtte en Kiev zelf tot 'Moeder aller Russische steden' maakte.

Het Rijk van Kiev

Olegs zoon Igor (912-945) breidde het Rijk van Kiev uit door inlijving van andere Slavisch-Varjaagse vorstendommen en liet het versterkte rijk na aan zijn zoon Svjatoslav (964-972). In deze periode had het christendom al wortel geschoten in het Rijk van Kiev; daarom getuigde het van politiek gezond verstand dat de zoon van Svjatoslav, Vladimir I de Heilige (985-1015), in 988 een Byzantijnse prinses huwde en zich tot het christendom bekeerde. Vanaf dat moment gold het Byzantijnse christendom als volks- en staatsreligie, het voormalige 'heidense' Rusland liet zich opnemen in de kring der christelijke volken. Toen al was het cyrillische schrift de gebruikte schrijftaal. Dit schrift was voortgekomen uit het oudere glagolitische schrift en het Griekse, waarschijnlijk het werk van de Griekse monniken Cyrillus en Methodus (9de eeuw).

Voor al onder Jaroslav de Wijze (1019-1054), de zoon van Vladimir, breidde het Rijk van Kiev de invloed van de door Byzantium gevormde cultuur enorm uit. Hij trok Griekse en Armeense bouwmeesters en kunstenaars aan die schitterende kerken en kathedralen tot stand brachten. In Kiev zelf werd in 1037 met de bouw van de vijf-

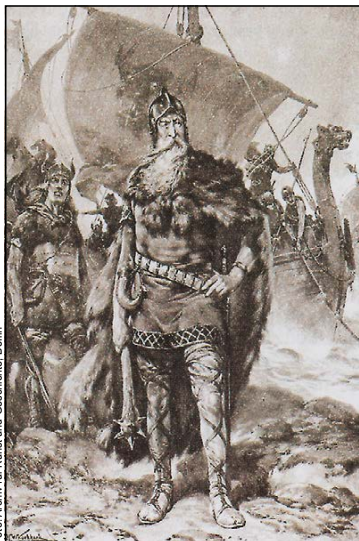

Foto: Archiv für Kunst und Geschichte, Berlin

schepige Sofiakathedraal begonnen, die moest uitgroeien tot de 'Russische Hagia Sophia'. Tussen 1037 en 1089 werd op het terrein van het Holenklooster van Kiev de Oespenskikathedraal gebouwd. Overigens waren de nieuw gebouwde kerken en kloosters vrijwel de enige bouwwerken van steen; het volk leefde in houten woningen en zelfs de vorstelijke en adellijke paleizen waren van hout, dat in de omringende enorme wouden rijkelijk voorhanden was.

In het interieur van deze kerken verschenen mozaïeken en muurschilderingen in Byzantijnse stijl, maar ook al de eerste, nog duidelijk Byzantijns beïnvloede iconen. In de loop der tijden zou de iconschilderkunst zich tot een zelfstandige Russische kunstvorm ontwikkelen. Ook de illustratie van boeken bereikte met het *Ostromir-evangelie* (1056-1057) een eerste hoogtepunt. In de loop van de 11de eeuw ontstond een eigen en oorspronkelijke Russische li-

teratuur in het kerk-Slavisch, waarvan de belangrijkste werken de *Nestorkroniek* (1110-1120) en het *Igorlied* (1185-1187) zijn. De zo karakteristieke tonaliteit en melodie (eenstemmigheid) van de Oud-Russische kerkmuziek ontstond eveneens ten tijde van het Rijk van Kiev.

Al in deze begintijd ontwikkelde zich de sociale basisstructuur die eeuwenlang karakteristiek zou blijven voor Rusland en die eigenlijk tot het midden van de 19de eeuw nauwelijks is veranderd. Er ontstond een klasse van bojaren, de Russische hoge adel. De bojaren speelden in de latere eeuwen een belangrijke rol omdat zij op ieder moment hun trouw aan de grootvorst konden opzeggen, zonder hun grondbezit in gevaar te brengen – een leenplicht zoals in het middeleeuwse Westen bestond niet. Hierdoor waren zij in de ogen van alle Russische vorsten, grootvorsten en tsaren onberekenbaar en vaak gevaarlijk. De bojaren waren ook heer en meester over de arbeidskrachten – eerst slaven, later halfvrije boeren, die van de bojaren afhankelijk waren, en daarna vrije boeren, die in dorpsgemeenschappen leefden en aanvankelijk onafhankelijk waren van de landeigenaren.

De geschiedenis van het Rijk van Kiev nam nog een hoge vlucht. Na Jaroslav de Wijze beleefde het rijk nog een tweede hoogtepunt onder Vladimir II Monomach (1113-1125), die erin slaagde zijn macht als grootvorst aan de oude en nieuwe vorstendommen op te leggen. Als gevolg van onderlinge strijd tussen de opvolgers en het ontstaan van nieuwe vorstendommen aan de periferie verviel het Rijk van Kiev na zijn dood. Zo werd het ten slotte mogelijk dat Andrej Bogoljoebski, vorst van Vladimir-Soezdal en zoon van Joeri Dolgoroeki, in 1169 Kiev wist te veroveren en te plunderen. Daarbij riep hij Vladimir uit tot hoofdstad van zijn nieuwe rijk.

De Russische geschiedenis na de on-

Boven: Roerik, de legendarische Varjagenleider. Rechts: mozaïek in de koepel van de Sofiakathedraal, Kiev, in Byzantijnse stijl.

Foto: Archiv für Kunst und Geschichte, Berlin

dergang van het Rijk van Kiev in 1169 is een verhaal van versplintering en ook van gewelddadige en gruwelijke veldslagen om de macht tussen de oude en nieuwe vorstendommen, waarvan de heersers zich allen als nakomelingen van Roerik beschouwden en in werkelijkheid ook vaak zonen, broers, ooms en neven van elkaar waren. De gruweligheden van al deze Roerikidenheersers verzwakten Rusland steeds verder, terwijl zowel in het westen als in het oosten oude en nieuwe vijanden het strijdtoneel betraden. Uit de Karpaten drongen de Polen en Hongaren op, uit het Baltisch gebied de Duitse Orde, en Zweedse legers trokken naar het zuiden en zuidoosten. In deze periode, aan het begin van de 13de eeuw, had het vorstendom Vladimir-Soezdal de door Andrej Bogoljoebski gevestigde machtspositie alweer verloren en was in kleine vorstendommen uiteengevallen. Delen van het vorstendom Galicië vielen in handen van de Hongaren, Polen en Litouwers. Alleen het koninkrijk Novgorod in het noorden, altijd al een belangrijk knooppunt van de han-

del tussen Scandinavië, Rusland en Byzantium, beleefde een belangrijke economische opleving, die al in de 11de en 12de eeuw zichtbaar werd in schitterende kerkgebouwen, zoals de Sofiakathedraal (1045-1050), een soort kopie van de Sofiakathedraal van Kiev. Bovendien had Novgorod zich tot een oligarchische republiek ontwikkeld, waarin de kooplieden en de financiers het voor het zeggen hadden, terwijl de vorst vooral representatieve functies bekleedde. Dat veranderde pas toen aan het begin van de 13de eeuw de invasie der Mongolen de handelswegen naar de Zwarte Zee blokkeerde en tegelijkertijd vanuit het westen de Denen, Zweden, Litouwers en ridders van de Duitse Orde Novgorod en daarmee geheel Rusland bedreigden. Novgorod, Rusland dus, had behoefte aan een held – en die kwam er dan ook. Het was vorst Aleksandr Jaroslavitsj, beter bekend onder zijn latere heldennaam ‘Nevski’. In 1240 versloeg hij de Zweden aan de Neva, in 1243 de Duitse Orde bij het Peipsimeer en in 1256 drong hij ten slotte de Litouwers terug. Het gevaar

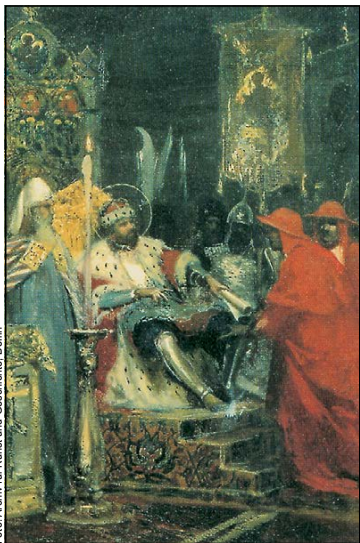

Foto: Archiv für Kunst und Geschichte, Berlin

uit het westen was daarmee geweken – maar de dreiging uit het oosten niet.

De gesel Ruslands

Het waren de oorlogszuchtige Mongolen die vanaf 1206 heel Azië, Rusland en West-Europa meer dan twee eeuwen lang zouden bedreigen. In 1206 verenigde Dzjengis Khan alle Mongoolse stammen. Een jaar later hadden de Mongoolse ruiters de Zuid-Siberische stammen onderworpen en ook het machtige China kon geen stand houden (1211). Daarna overrompelden zij het nog hellenistisch beïnvloede Midden-Aziatische rijk van de Chazaren, waarna ze ten slotte Noord-Perzië, Armenië en Georgië veroverden. Toen vielen zij de Polovtsen in de Zuid-Russische steppen aan. De Polovtsen, gesteund door de Russische vorstendommen Kiev, Tsjernigov, Volhynië en Galicië, leden in 1223 een vernietigende nederlaag aan de rivier de Kalka, die echter nog geen politieke gevolgen zou hebben.

Boven: Aleksandr Nevski ontvangt gezanten. Rechts: Nevski verslaat de Ridders van de Duitse Orde.

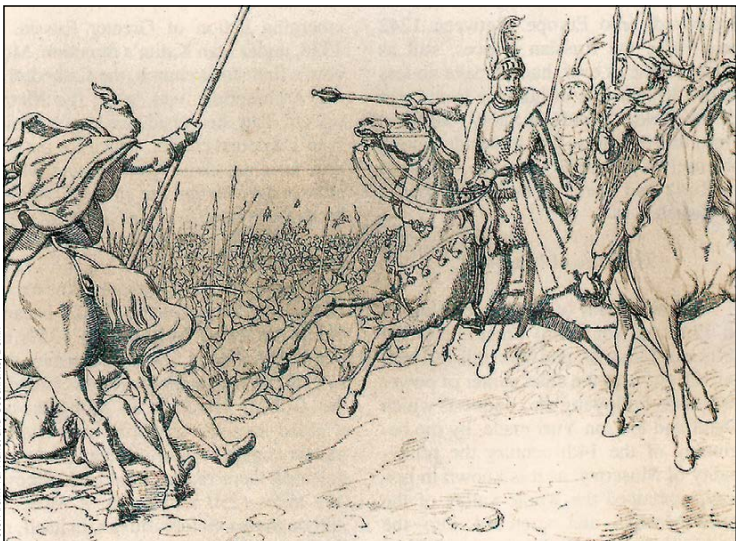
gende nederlaag aan de rivier de Kalka, die echter nog geen politieke gevolgen zou hebben.

De dood van Dzjengis Khan (1227) na een mislukte aanval op de Volga-Bulgaren verschaftte de onderling strijdende Russische vorstendommen een korte adempauze. Maar toen, in 1237, drongen de Mongoolse horden definitief tot het hart van Rusland door. In dat jaar onderwierp Batoe Khan, een kleinzoon van Dzjengis Khan, de Volga-Bulgaren en opende hij de aanval op de vorstendommen Rjazan, Moskou en Vladimir, waarvan de heersers ditmaal niet tot een gezamenlijk front konden besluiten. In 1238 veroverde hij het gehele gebied rond de Oka en de streek rond de bovenloop van de Volga, waaronder ook het nog jonge, ambitieuze vorstendom Moskou. Het werd met de grond gelijk gemaakt, de bevolking tot een derde gereduceerd en velen werden tot slaaf gemaakt.

De geplande doorbraak naar Novgorod, waar vorst Aleksandr 'Nevski' de voormelde aanvallen uit het westen moest afweren, bleef wegens de invalende dooi uit. Maar het volgende jaar drongen de Mongoolse ruiters opnieuw binnen en veroverden de vorstendommen Peresjaslavl en Tsjernigov. In 1240 kwam daar Kiev bij, in de volgende twee jaar Volhynië en Galicië.

Na al deze veroveringen – alleen Novgorod werd dankzij de slimme politiek van Aleksandr Nevski nooit meer aangevallen, maar was wel schatplichtig – hief Batoe Khan de eenheid van het Mongolenrijk op en bracht het gebied ten westen van de Oeral onder in het 'Rijk van de Gouden Horde', met als hoofdstad Saraj aan de benedenloop van de Volga, waar zelfs een Russische bisschop mocht resideren. Over het algemeen hadden de Mongoolse heersers bij de uitvoering van hun hegemonie oog voor de gebruiken, wetten en religie van de onderworpen volken. Zij ontmoonden ook de Russische vorsten niet, maar onderwierpen hen slechts

Foto: Archiv für Kunst und Geschichte, Berlin

aan de ‘investituur’ door de Groot-Khan, een – vaak zeer zware – schatplicht en de verplichting om troepen te leveren voor de veroveringstochten naar het westen. Afgezien van het feit dat de als altijd onderling strijdende Russische vorsten tussen 1242 en 1430 in totaal ongeveer 130 ‘huldigingsreizen’ naar Saraj moesten ondernemen, hadden zij in zoverre de vrije hand dat zij onderling mochten uitmaken wie de werkelijke opvolger van Roerik, en daarmee de Russische grootvorst, was.

De opkomst van Moskou

1147 wordt genoemd als het jaar waarin Moskou werd gesticht. In dat jaar kreeg de stad de eerste officiële vermelding als ontmoetingsplek van twee vorsten op de huidige Borovitskheuveld. De ene was de vorst van Novgorod, de andere de vorst van Vladimir van Soezdal, Joeri Dolgoroeki, die kort daarop de kleine nederzetting bij de samenloop van de Neglinnaja en Moskva uitbreidde tot een met houten torens en palissaden bewaakte grensvesting.

Deze vesting lag strategisch gunstig op het kruispunt van de belangrijkste handelsroutes van Rostov en Vladimir en de weg van Novgorod naar Rjazan. Vanaf die tijd, toen de in de omgeving van de eerste, nog houten Kremlvesting wonende boeren en ambachtslieden er bij gevaar bescherming zochten en vonden, gold Moskou als wieg van het Russische staatswezen. Om met de woorden van Tolstoj te spreken: ‘Iedere Rus die naar Moskou kijkt, ervaart haar als zijn moederstad.’

Na de dood van Aleksandr Nevski viel Moskou in 1263 toe aan zijn zoon Daniil, de eerste vorst van Moskou, dat zich vanaf dat moment zou ontwikkelen tot het leidinggevend machtscentrum van Rusland. Na de veroveringen van Daniil en die van zijn zoon Joeri besloeg het vorstendom Moskou al aan het begin van de 14de eeuw het gehele stroomgebied van de Moskva en het gebied aan de bovenloop van de Volga. Maar nog altijd was het niet meer dan een van de kleine Russische staten. Pas met de inlijving van het vorstendom Tver door Ivan I Kalita (1325-1340)

werd Moskou het nieuwe machtscentrum van het versplinterde Rusland.

Ivan Kalita ('de Geldzak') begreep hoe hij door hoge tribuutbetalingen de welwillendheid van de Groot-Khan kon verwerven, die hem machtigde ook de tribuutplichten van de andere vorstendommen te innen. In 1328 werd hij door de Groot-Khan tot grootvorst benoemd, waarna hij zijn regeringszetel van Vladimir naar Moskou verplaatste, om van hieruit 'de Russische landen te verzamelen', lees: de andere vorstendommen aan het grootvorstendom Moskou te onderwerpen. Ook de metropoliet (vertegenwoordiger van de patriarch van Byzantium) viel onder hem. Vanaf dat moment werd Moskou het politieke en religieuze centrum van het zich geleidelijk ontwikkelende verenigde Rusland. In 1328 was onder Ivan Kalita de Maria Hemelvaartkathedraal voltooid, de eerste stenen kerk van Moskou; de metropoliet resideerde onmiddellijk naast de (houten) burch van Ivan, die de naam Kremlin droeg en na een verwoestende brand in 1331 werd herbouwd van massief eikenhout. In het Moskou van die dagen woonden al 30.000 mensen.

Ivans zoon Dmitri, bijgenaamd Donskoj ('overwinnaar aan de Don'), werd in 1359 grootvorst van Moskou. Toen was het grootvorstendom al zo ver versterkt dat hij het in 1380 aandurfde de Gouden Horde, die nog altijd de uiteindelijke macht over Rusland bezat, op het Koelikovoveld, 250 km zuidelijk van Moskou, aan te vallen. Hij kwam als overwinnaar uit de strijd. Hoewel daardoor de 'gesel Ruslands' nog lang niet was beëindigd – een strafexpeditie leidde in 1382 tot een nieuwe verwoesting van Moskou – bracht deze overwinning zelfs in de met Moskou rivaliserende vorstendommen een golf van nationale trots teweeg. De Gouden

Horde had haar aureool van onoverwinnelijkheid verloren, geen andere Russische vorst kon zich met de overwinnaar aan de Don meten.

De gruwelijke machtsstrijd onder de zonen en kleinzonen van Dmitri Donskoj verlamde tot het midden van de 15de eeuw het optreden van het grootvorstendom Moskou. Als overwinnaar kwam ten slotte Vasili II naar voren, die het rijk verder uitbreidde en stabiliseerde. Hij slaagde er eveneens in Moskou tot bolwerk der orthodoxie te maken en daarmee zijn status als verenigende kracht van de Russen te verhogen. Op het Concilie van Florence (1439) was namelijk de Byzantijnse Kerk een (kortstondig) huwelijk met de pauselijke Kerk aangegaan, wat in heel Rusland tot grote woede leidde. Toen de Moskouse metropoliet Isidor uit Italië terugkeerde, liet Vasili hem arresteren. In 1448 riep hij een bisschoppensynode samen, die zonder toestemming van de patriarch van Byzantium bisschop Jona tot 'metropoliet van Moskou en heel Rusland' koos.

Ivan de Grote

Nog altijd was Rusland echter niet verenigd, nog altijd dreigde in het oosten het Mongoolse gevaar en in het westen knaagde Litouwen aan de macht van de Moskouse grootvorsten. Het was pas de zoon van Vasili, Ivan III (1440-1505), vergund de 'verzameling van de Russische landen' te voltooien en stichter van de moderne Russische staat te worden. In snelle openvolging onderwierp Ivan verschillende belangrijke vorstendommen: Jaroslav (1463), Rostov (1474), Novgorod (1478), Tver (1485), en de facto ook Pskov en Rjazan. Daarmee had hij het rijk zover uitgebreid dat het aan het Westen grensde.

In het jaar 1494 liet hij het kantoor van de Hanze in Novgorod sluiten en begon hij met de bouw van de vesting Ivangorod aan de Narva, om zo de Duitse Orde van haar expansiedrang te

Rechts: overwinning van de Russen op de Tataren onder aanvoering van Dmitri Donskoj.

Foto: Archiv für Kunst und Geschichte, Berlin

weerhouden. Daarna begon hij aan de succesvolle strijd om de herovering van de overige Russische gebieden op het grootvorstendom Litouwen.

Deze successen in het westen van het Moskovische Rijk waren mogelijk doordat Ivan III wist hoe hij Rusland definitief kon bevrijden van het juk van de Gouden Horde – zonder ook maar een enkel zwaardgevecht. Toen hij de troon besteeg, was de Gouden Horde al in enkele versplinterde kanaten uiteengevallen; Ivan III ging een verbond aan met het Krim-kanaat en liet het in 1480 op een onderlinge strijd met de Mongolen aan de rivier Oegra aan-komen, waarna de Mongolen zich zonder te vechten terugtrokken en na 240 jaar overheersing voor altijd uit de Russische geschiedenis verdwenen.

De eenheid tussen de Byzantijnse Kerk en de Kerk van Rome was inmiddels al lang verbroken; Byzantium werd al in 1451 door de Osmanen veroverd. Dat Ivan III in 1472 de naar Rome gevluchte dochter van de laatste Byzantijnse keizer Constantijn XI huwde, vergrootte het idee dat Rusland

de legitieme opvolger was van het Byzantijnse Rijk. Moskou werd het 'Derde Rome', zoals het vijf jaar na Ivans dood (in 1510) door de monnik Filofej officieel werd geformuleerd. Dientengevolge werd de tweekoppige adelaar, het wapen van Byzantium, tot staatsembleem. Daarnaast werd het Byzantijnse hofceremonieel overgenomen en de titel 'tsaar' (de Russische afleiding van caesar) werd ingevoerd.

Ivan III, machtig en onbedreigd, kon ook de oplossing van de binnenlandse politieke problemen ter hand nemen. Zo moest de nog altijd bestaande macht van de bojaren worden gebroken. Door slim en tactisch te manoeuvreren slaagde Ivan III erin de bojaren steeds verder in een rol van dienstad te drukken en hen met een door hemzelf nieuw gecreëerde adel te laten samensmelten, overeenkomstig het leenstelsel in het Westen. Daardoor was Ivan III echter tegelijkertijd gedwongen het nog bestaande recht op vrijheid van vestiging van de vrije en halfvrije boeren in feite buiten werking te stellen. Daarmee werden de boeren voor altijd aan hun grond ge-

Foto: Archiv für Kunst und Geschichte, Berlin

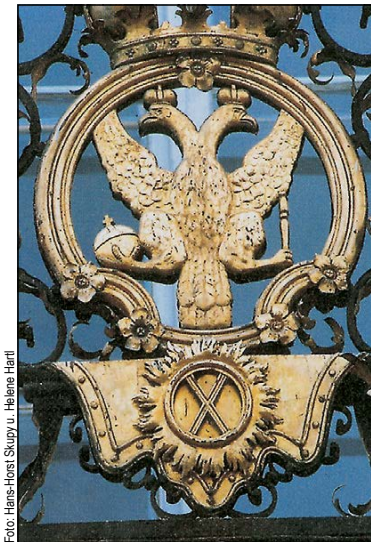

Foto: Hans-Horst Skury u. Helene Hartl

bonden en was de eeuwenlange ellende van het lijfeigenschap begonnen. Ivan stoorde zich daar niet aan en ging het 'Derde Rome' een bijbehorend fraai gezicht verlenen.

Zo gaf hij opdracht aan Italiaanse renaissancearchitecten en kunstenaars voor de uitbreiding van het Kremlin, dat tussen 1485 en 1508 voor een belangrijk deel zijn huidige omvang en aanzien kreeg. De 2 km lange stenen muur rond het Kremlin was tussen 4 en 5 m dik en 8 tot 17 m hoog; twintig verdedigingstorens en een verdedigingswal naar het Rode Plein maakten van het Kremlin een vrijwel onneembare vesting.

De drukke bouwactiviteiten onder Ivan trokken duizenden handelaren en ambachtslieden aan. Smederijen, gieterijen, goudsmederijen, pottenbakkerijen, timmerwerkplaatsen en steenfabrieken rezen uit de grond. Moskou

had aan het eind van de 15de eeuw al een oppervlakte van 5,4 km², waarop ongeveer 100.000 mensen leefden. Het was het onomstreden politieke en economische centrum van Rusland en een van de grootste steden ter wereld.

Ivan de Verschrikkelijke en de Tijd der Troebelen

De opvolger van Ivan III was zijn zoon Vasili III (1505-1533), die erin slaagde Rjazan, Novgorod, Pskov en Smolensk te onderwerpen.

Vasili werd weer opgevolgd door Ivan IV, in het Westen abusievelijk Ivan de Verschrikkelijke genoemd (juister is 'de Ontzagwekkende'). Toen zijn vader stierf, was Ivan IV drie jaar oud, bij de dood van zijn moeder pas zeven jaar. De bojaren regeerden de staat, plunderden de staatskas en vernederden de nog zeer jeugdige troonopvolger – ervaringen die zijn leven zouden tekenen. Hoewel hij een van de best opgeleide mensen van zijn tijd was, leed hij aan achtervolgingswaan en woedeaanvallen die zouden leiden tot wrede

Boven links: tsaar Ivan III. Boven rechts: het wapen van de tsaar met de dubbele adelaar komt weer in de mode. Rechts: tsaar Ivan IV, de Verschrikkelijke.

vonnissen (in 1581 vermoordde hij in een vlaag van woede zelfs zijn oudste zoon).

In 1546 greep de toen 16-jarige de regeringsmacht. In het volgende jaar liet hij zich door de metropoliet Makari als eerste Moskouse grootvorst officieel tot tsaar kronen. Hij begon zijn regeerperiode met hervormingen, die allemaal gericht waren op de versterking van zijn centrale macht. Ten eerste richtte hij de *Zemski Sobor* op, een soort parlement, waarin vertegenwoordigers van de hoge clerus, hoge regeringsambtenaren (dienstadel) en vertegenwoordigers van het provinciaal bestuur zitting hadden. Door de aanstelling van door hemzelf betaalde *strelizen* maakte hij zich militair onafhankelijk van de bojaren.

Ivans militaire hervormingen maakten in 1552 de overwinning op het Tataarse kanaat Kazan en vier jaar later op het kanaat Astrachan mogelijk – overwinningen die zijn machtsgebied tot aan de Oeral en de Kaspische Zee uitbreidden en hem de controle over de gehele Volgaloop gaven. Ivan IV was ook succesvol bij de verovering van Siberië, waar zijn kozakkenleger na 1582 de Tataren steeds verder terugdrong.

Intussen veranderde hij het aanzien van Moskou ingrijpend. Na de overwinning op de Tataren liet Ivan op het Rode Plein de Basiliuskathedraal (1554-1560) bouwen, de eerste stenen kerk van Moskou buiten het Kremlin en een puur ‘Russisch bouwwerk’. Het is een schijnbare wirwar van torens, façaden, bogen, koepels en kantelen, met een Grieks kruis als grondpatroon en in totaal negen kerken. De legende vertelt dat de ogen van de architect werden uitgestoken om te voorkomen dat hij ooit weer zo’n unicum zou scheppen.

Het Rode Plein, waaraan de Basiliuskathedraal werd gebouwd, (voor ‘rood’ en ‘mooi’ gebruikte het Russisch toentertijd hetzelfde woord), werd in de 15de eeuw voor het eerst genoemd als marktplein; vanaf de in 1534 opgerich-

Foto: Archiv für Kunst und Geschichte, Berlin

te rondbouw werden eeuwenlang de oekazen (decreten) van de tsaren voorgelezen. Buiten het Kremlin was Moskou nog een wirwar van houten huizen, de straten hadden nog geen namen en als gevolg van desastreuze branden veranderde hun ligging regelmatig.

Men zegt dat Ivan al sinds een zware ziekte in 1553 de eerste tekenen van achtervolgingswaan vertoonde. Met zijn lijfwacht, de *opritsjnina*, leverde hij een ware uitroeiingsstrijd tegen de vorsten- en bojarenfamilies. Hij schrok zelfs niet terug voor bloedbaden onder het volk. De metropolieten die zich tegen hem durfden te verzetten, werden verjaagd of vermoord. Toen hij in 1584 stierf, had hij Rusland in een diepe economische, sociale en politieke crisis gestort.

De opvolger van Ivan was zijn zwakzinnige zoon Fjodor. Toen deze in 1598 stierf, kwam er een eind aan de legendarische Roerikiden-dynastie. Het regentschap van het rijk werd in opdracht van de Zemski Sobor (zonder deelname van de bojaren) op zich genomen door Boris Godoenov, die in 1598 tot nieuwe

tsaar werd verkozen. Al tijdens het leven van Fjodor had de slimme tacticus Godoenov zich verzekerd van de steun van de Kerk door de banden met Byzantium definitief te verbreken en in 1589 de Moskovitische metropoliet Job als eerste patriarch van de Russisch-orthodoxe Kerk te benoemen.

Verzekerd van de steun van de kerk, kon Godoenov tot zijn dood in 1605 de opstandige bojaren, die zich vernederd voelden, in bedwang houden. Het zich steeds verder uitbreidende lijfeigenschap leidde echter ook onder de kozakken tot de eerste gevoelens van onrust. Dit waren de oorspronkelijk vrije en halfvrije boeren die al onder Ivan III voor het dreigende lijfeigenschap naar de steppe waren gevlucht en daar de leef- en strijdgewoonten van de Tataren hadden overgenomen.

Om Godoenov ten val te brengen, brachten de wraakzuchtige bojaren het gerucht in omloop als zou Godoenov Dmitri (overleden in 1591), de jongste

zoon van Ivan IV, hebben willen vermoorden. Dmitri zou de aanslag echter op wonderbaarlijke wijze hebben overleefd en in Polen zijn opgedoken. In het in wonderen gelovende Rusland bleek dit in politiek opzicht een zeer vruchtbare leugen, die ertoe leidde dat in 1605, kort na de dood van Godoenov, inderdaad een Pools leger onder leiding van de 'valse Dmitri' en met de steun van de bojaren Moskou binnentrok. De *Smoeta*, de 'Tijd der Troebelen', begon; de gebeurtenissen volgden elkaar in hoog tempo op.

In mei 1606 werd de 'valse Dmitri' weggevaagd door een volksopstand in Moskou. Twee dagen later werd Vasilij Sjoetskij door de bojaren tot tsaar gekozen en hij kon zich met Zweedse steun tot 1610 handhaven. Een boerenopstand onder Bolotnikov bedreigde in 1606-1607 de tsaristische troon, maar werd door de hoge adel bloedig neergeslagen. Een door Polen gesteunde tweede 'valse Dmitri', de 'Rover van Toesjino', kon door Sjoetskij nog maar net van de troon worden gehouden. In 1610 marcheerde echter opnieuw een

Boven: kleding van de bojaren aan het eind van de Middeleeuwen.

Pools leger Moskou binnen, ook ditmaal met steun van de bojaren: Rusland had korte tijd een Poolse tsaar, de zoon van Sigismund III.

Maar ook dit Poolse interregnum hield niet lang stand, want overal heerste de chaos: Sigismund III keerde zich tegen zijn eigen zoon, de Zweden vielen Novgorod binnen, vrijkorpsen, kozakken en Tataren trokken plunderend door het land. Onder leiding van de koopman Minin en vorst Pozjarski uit Nisjnij Novgorod kon in 1612 een Russisch volksleger eindelijk de Polen uit het door kozakken belegerde Moskou en Rusland verdrijven. Vanuit Moskou begon het herstel van het Russische staatswezen. Al in januari 1613 koos de met kozakken uitgebreide Zemski Sobor de 16-jarige Michail Fjodorovitch Romanov tot nieuwe tsaar.

De opkomst van de Romanov-dynastie

De stamvader van de Romanov-dynastie, die tot 1917 de geschiedenis van Rusland zou bepalen, was de Moskouse bojaar Kobyla, wiens nakomeling Fjodor Nikifitsj Romanov in 1598 de strijd om de opvolging van de tsaren troon van Godoenov had verloren. Pas in 1619 slaagde zijn zoon, de eerste Romanov-tsaar, erin zijn vader uit Poolse gevangenschap naar Moskou terug te halen en deze onder de naam Filaret tot patriarch van Moskou te maken.

Zijn zoon Michail was als heerser slechts een middelmatig figuur, net als zijn opvolger Aleksej (1645-1676), een kind als Fjodor III (1676-1682) of de geestelijk gehandicapte Ivan V (1682-1689). Des te bedreigender waren dus de ontwikkelingen in de loop van de 17de eeuw voor het rijk, dat tot in de Oekraïne ten westen van de Dnjepr was uitgebreid (1654). De Kozakken waren al vijf jaar eerder door Siberië getrokken en via de Amoer tot de Grote Oceaan doorgestoten. In het westen duurden de oorlogen met Polen en Zweden

na 1655 voort; in het zuiden woedde van 1677 tot 1681 de Russisch-Turkse Oorlog.

In het binnenland namen de politieke tegenstellingen steeds dreigender vormen aan nadat tsaar Aleksej (1645-1676) het lijfeigenschap ook wettelijk had vastgelegd. De groeiende economische druk op de lagere bevolkingslagen leidde tot talrijke opstanden van de stadsbevolking, waaronder de opstand in Moskou van 1648, de kopergeld-opstand van 1662, en in 1674 tot muiterij vanwege de drastische verhoging van de zoutbelasting.

Vooraf echter de inmiddels geheel in lijfeigenschap gedwongen boerenstand werd steeds verder in de ellende gedompeld, zodat de boeren een verbond met de kozakken aangingen. Na vier jaar werd deze opstand bloedig neergeslagen en de aanvoerder Stenka Razin werd in 1671 terechtgesteld, maar daarvoor werd hij pas een echte volksheld.

Zelfs de strelizen rebelleerden; een andere dragende zuil van de staatsmacht, de Kerk, wankelde eveneens door de kerkhervorming van patriarch Nikon (1653). Hij stuurde aan op een sterkere band met de Byzantijns-Griekse orthodoxie en dreigde zo de eerder veroverde zelfstandigheid van de Russische volkstraditie te beperken. Het kwam tot een 'raskol', tot de splitsing van de orthodoxe Kerken. De traditionele gelovigen werden voortaan 'raskolniki' genoemd en werden onderdrukt en vervolgd.

Peter de Grote

Toen Peter de Grote (Pjotr Veliki) in 1689 de macht in handen kreeg, was hij pas 17 jaar oud, maar officieel al zeven jaar lang tsaar – samen met zijn geestelijk gehandicapte broer Ivan V. Tot op dat moment was zijn zuster Sofia de regentes van Rusland geweest, maar zij werd door deze nog maar net volwassen jongeman naar het klooster gestuurd. In de volgende 35 jaar van

zijn regeerperiode hervormde Peter Rusland zoals geen enkele tsaar voor of na hem. Hij regeerde namelijk met ijzernen vuist en vaak met onverbiddelelijke consequenties.

Als jongen al zwierf hij, weetgierig als hij was, door de Nemetskaja Sloboda, de 'Duitse wijk' van Moskou, waar toentertijd veel intellectuelen, technici, militaire experts en ambachtslieden uit West-Europa woonden. Al in zijn jeugd stelde hij zich ten doel Rusland open te stellen voor westerse invloeden en uit zijn isolatie te bevrijden. Daarom ondernam hij in 1697-1698 incognito de eerste buitenlandse reis van een tsaar, naar Pruisen, de Nederlanden en Engeland. Tijdens de reis liet hij zich, onder andere in Amsterdam en Zaandam, scholen als scheepsbouwer.

Hij was zich ervan bewust dat Rusland alleen een Europese macht kon worden als het toegang kreeg tot de Zwarte Zee en de Oostzee. Al voor zijn

Europese reis had hij door de bouw van een sterke vloot de vesting Azov, de poort tot de Zwarte Zee, op de Turken weten te veroveren.

Op de terugweg van zijn Europese reis had hij een ontmoeting met de keurvorst August de Sterke, om gezamenlijk tegen de Zweden op te treden. In 1700 begon hij de eenentwintig jaar durende Noordse Oorlog tegen Zweden, waaruit hij, ondanks de aanvallende vernietigende nederlagen, ten slotte als overwinnaar te voorschijn kwam. In hetzelfde jaar maakte hij een definitief einde aan de tribuutplicht jegens de Krim-Tataren en veroverde hij grote delen van het huidige Azerbeidzjaan.

Hij hervormde de staat van top tot teen: in plaats van de decreten stelde hij tussen 1718 en 1722 een gecentraliseerd bestuursstelsel in met in vakgebieden onderverdeelde colleges; de al in 1711 samengestelde Senaat werd het hoogste toezichhoudend orgaan en maakte de bojaren-doema definitief overbodig. In 1719 verdeelde Peter Rusland in elf gouvernements, die hem directe verantwoording verschul-

Boven: Moskou is opgezet als een machtige en schitterende metropool; kopergravure van omstreeks 1650.